

De

Reformatie

INSPIREREND KERK ZIJN

*De aantrekkingskracht
van evangelische
gemeenten*

**De kerk: een
contrasterende
gemeenschap**

Vroomheid

**De zin van
gehandicapt leven**

COLOFON

De Reformatie verschijnt om de andere week en is een uitgave van Stichting De Reformatie.

Bestuur drs. Bernard Bos (voorzitter),
Herman Rozemuller (penningmeester)

Kernredactie Prof. dr. Ad de Bruijne
(hoofdredacteur), drs. Heleen Sytsma - van Loo
(eindredacteur), drs. Bas Luiten, drs. Janneke Burger -
Niemeijer, dr. Hans Schaeffer

Brede redactie Kernredactie plus prof. dr. Erik
de Boer, prof. dr. Sander Griffioen, prof. dr. Gert
Kwakkel, Jan Westert

Beeldredactie Frouckje van der Wal

Alle stukken voor de redactie bij voorkeur per
e-mail: redactie@dereformatie.nl;
alles wat met (abonnements)administratie te
maken heeft naar info@dereformatie.nl.

Opmaak douglas design

Druk Kon. BDU Grafisch bedrijf

Administratie

De Reformatie, postbus 89, 7730 AB Ommen
info@dereformatie.nl /// tel. 0529 - 43 88 99

Advertenties

tel. 0529 - 43 88 99 /// info@dereformatie.nl
Contracttarief op aanvraag

Abonnementen

€ 49,95 per jaar /// studenten € 19,50 ///
buitenland € 130,-

- abonnementsjaar loopt van 1 januari t/m
31 december
- opzegging van het abonnement dient 1 maand
voor aanvang van het nieuwe abonnementsjaar
schriftelijk of per e-mail te geschieden
(voor 1 december)

De Reformatie is op Daisy cd-rom verkrijgbaar
bij de Chr. Blindenbibliotheek voor blinden en
slechtzienden. Tel. 0341 - 56 54 99

*Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever is het
niet toegestaan artikelen uit dit blad over te nemen.*

Foto cover: Jouk Visscher is belijdend lid van de
kerk van Eindhoven.

Foto: Jaap Blom

www.dereformatie.nl

DE SGP, DE VROUW EN WIJ

TEKST: AD DE BRUIJNE, HOOFDREDACTEUR ///

Van de Hoge Raad mag de SGP niet langer vrouwen op haar kieslijsten weigeren. Een ingrijpende uitspraak. Het 'gelijkheids-geloof' van de hedendaagse democratie verdringt hier het geloof van 'orthodoxe gereformeerden' uit het publieke domein. Als God het niet verhoedt, zal het hierbij niet blijven. Op meer punten botsen deze twee vormen van 'geloof'. Daarom moeten andere christenen zich achter de SGP scharen, zelfs als zij over vrouwen op een kieslijst anders denken. In dat verband storen mij verschillende uitlatingen van orthodoxe christenen. Natuurlijk, de meesten trekken partij voor de SGP. Maar tot mijn verbijstering ook met dit argument: de SGP moet zelf mogen ontdekken dat haar standpunt herziening behoeft, zonder externe dwang. Wat is dat voor hooghartige Judaskus? Hiermee schaar je jezelf alsnog in de veilige hoek van het wel-denkende deel der natie. Je suggereert de SGP subtiel om haar achterhaalde vrouwenstandpunt nu toch echt eens op te geven.

Begrijpen wij de opvatting van de SGP dan werkelijk niet meer? Maar waarom worstelen orthodoxe kerken dan zo met de plaats van de vrouw in de kerk? Zij lezen Paulus' woord dat de vrouw geen gezag over de man mag hebben. De SGP beroept zich op datzelfde Bijbelwoord. Waarom zou het wel gelden voor de kerk en niet voor christelijke vrouwen in de samenleving? Wie dit Bijbelwoord vandaag letterlijk wil toepassen, moet misschien inderdaad geen leiding-gevende vrouwen op publieke posities willen. En wie dat geen probleem vindt, is wellicht eerlijker als hij ook ophoudt met moeilijk doen over vrouwen in het ambt. Hoe wij daarover uiteindelijk ook denken, deze worsteling om dit Bijbelwoord recht te doen, zouden we moeten herkennen. Daarin komt onze samenleving ons tegen. Het gaat er niet eens meer om dat wij anderen Gods wil zouden willen opleggen. De kernvraag wordt steeds meer of christenen in hun publieke optreden zelf nog mogen buigen voor de Bijbel.

IN DIT NUMMER

408

DE AANTREKKINGSKRACHT VAN EVANGELISCHE GEMEENTEN

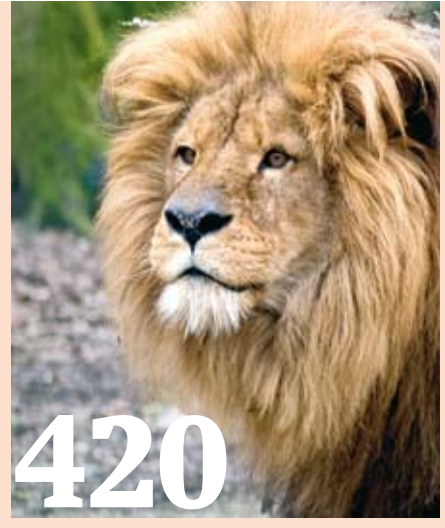
Jongeren uit de gereformeerde kerken voelen zich aangetrokken tot evangelische gemeenten. In een interview vertellen twee predikanten en een jongerenwerker vanuit hun eigen ervaring hoe ze daar tegenaan kijken en mee omgaan.

413

PROFETEN MET EEN HANDICAP

Het is belangrijk om in de gemeente oog te hebben voor de moeite van gehandicapte gemeenteleden. We doen hen echter tekort als we hen alleen als hulpvragers benaderen. Gods werken zijn in hen zichtbaar op een bijzondere manier.

420

DE DIEREN PARTIJ

Spreekt God ook recht over wilde dieren? In Bijbeltaal maakt Gert Kwakkel aan de hand van een aantal teksten uit het Oude Testament aannemelijk dat de dieren worden aangeklaagd voor Gods rechtbank als zij menselijk leven aantasten.

EN VERDER

411 COLUMN DE DOMINEE IS EEN MENS /// 411 STELLING /// 411 VRAAG /// 416 LOKAAL MENSEN MET MOGELIJKHEDEN /// 417 VRAAG EN ANTWOORD /// 418 WANDELEN MET GOD VROOMHEID /// 422 GROEIEN IN JE HUWELIJK /// 423 BOEKENPLANK GELOOF EN HANDICAP /// 424 BOEKBESPREKING EEN CONTRASTERENDE GEMEENSCHAP /// 427 KORT NIEUWS, PERSBERICHTEN /// 428 UIT DE KERKEN

De aantrekkingskracht van evangelische gemeenten

TEKST: HENK RUITER /// FOTO'S: HANNEKE POORTINGA

Niemand zal ontkennen dat er jongeren uit de GKv zijn die zich aangetrokken voelen tot evangelische gemeenten. Hoe zit het met die zuigkracht, en hoe kan de kerk daarmee het beste omgaan? Over deze en vergelijkbare vragen buigen zich ds. Dick Noort en jongerenwerker Jan Maarten van Faassen uit Zuidhorn en ds. Pier Poortinga uit Drachten.

De beide predikanten kennen elkaar goed. Enkele jaren geleden werkten ze nauw samen in Eindhoven. Jan Maarten van Faassen volgt de opleiding tot kerkelijk werker aan de gereformeerde hogeschool in Zwolle. In Zuidhorn besteedt hij veel tijd aan het ontwikkelen van beleid voor de 16-plus groep en aan overleg met commissies en predikanten.

Dick Noort: 'Er zijn grote verschillen tussen de diverse evangelische gemeenten'. ///

Zowel in Drachten als in Zuidhorn zijn evangelische en/of baptistengemeenten nadrukkelijk aanwezig. In Zuidhorn vertrok de laatste jaren een aantal kerkleden naar een van die gemeenten, in Drachten is er sprake van incidentele overgangen. Contacten met voorgangers van evangelische of baptistengemeenten in de omgeving zijn er alleen in Drachten.

Poortinga: 'Min of meer regelmatig ontmoet ik mijn plaatselijke collega's tijdens het zogenaamde pastoresoverleg. De verhoudingen zijn prima. Regelmatig staat er een inhoudelijk onderwerp op de agenda, waarbij de verschillen ook wel aan de orde komen. Tijdens een bespreking maakte ds. Bottenbley van de Vrije Baptistengemeente in de richting van de vrijgemaakte collega's de opmerking: "Maar ik heb ook in Kampen gestudeerd", waarop ik zei: "Dan heb je niet goed opgelet!" Daar kon hij hartelijk om lachen.'

Jullie zijn als predikanten vanuit het rooms-katholieke zuiden overgestapt naar het protestantse noorden. Krijgen jullie hier meer te maken met evangelische invloeden?

Poortinga en Noort: 'Nee, die invloed merkten we ook in Eindhoven. Er zijn wel verschillen tussen een kerk die leeft in een enclave in het rooms-katholieke zuiden en een gereformeerde kerk in het protestantse noorden, maar die liggen op andere terreinen. Zo zijn bijvoorbeeld de jongeren in het zuiden vaak wat zelfbewuster. Door het ontbreken van gereformeerd voortgezet onderwijs staan zij eerder voor de uitdaging zich te verantwoorden tegenover andersdenkenden.'

Is de zuigkracht vanuit de plaatselijke evangelische gemeenten op jongeren uit jullie kerk groot?

Poortinga: 'Ja, hoewel het niet zozeer de jongeren maar de dertigers zijn die daaraan consequenties verbinden.' Van Faassen: 'Volgens mij roept de evangelische gemeente bij jongeren onder de 25 jaar vragen op en zet ze dertigers aan tot actie. Noort: 'Dat klopt. Mijn catechisanten vragen mij regelmatig om uit te leggen waarom wij gereformeerd zijn.'

Op de vraag naar verschillen tussen de gereformeerde kerk en de evangelische gemeente, blijft het even stil in de pastorie van Zuidhorn.

Jan Maarten van Faassen: 'De evangelische gemeente roept bij jongeren onder de 25 jaar vragen op en zet dertigers aan tot actie'. ///

Is er dan zo weinig verschil tussen de gereformeerden en evangelischen?

Noort: 'De vraag is niet moeilijk, maar het probleem is dat de onderlinge verschillen tussen de diverse evangelische gemeenten zo groot zijn. Als ik een keer iets zeg over een onderscheid tussen onze kerk en een evangelische gemeente, is er stevast iemand onder

mijn gehoor die opmerkt dat het bij hem of haar in de gemeente helemaal niet zo is. Maar als ik een verschil moet noemen, denk ik in de eerste plaats aan de omgang met de Bijbel. In de gereformeerde kerk wordt de Bijbel als een eenheid gezien. Men probeert bij het bepalen van een standpunt, bijvoorbeeld over de doop, de volle breedte van de Bijbel te betrekken. Bij evangelische gesprekpartners maak ik wel mee dat er een aantal Bijbelteksten op een rij wordt gezet, waaruit vervolgens een schijnbaar heldere conclusie wordt getrokken. Ik merk dat juist die helderheid aantrekkingskracht uitoefent.'

Van Faassen: 'Daarom is het zo noodzakelijk met de Bijbel aan de slag te gaan. Dat doe ik ook met mijn catechisanten en dan zoek ik steeds naar verbanden met andere gedeelten. Als zij met vragen komen over de meningen van evangelische christenen, probeer ik die samen met hen te beantwoorden vanuit de Bijbel als geheel.'

Poortinga: 'Maar als je wilt scoren, moet je op de speelhelft van de ander komen.'

Wat bedoel je daarmee?

Poortinga: 'Het is moeilijk om jongeren die onder invloed zijn van het evangelisch denken uit te leggen wat evangelisch is. Je kunt beter vragen: "Wat denken jullie? Waarom denken jullie dat?" Zo kom je op hun speelhelft. Je zegt dus niet hoe het zit, maar vraagt waarom iemand zo doet.'

Van Faassen: 'Maar we mogen de eigen speelhelft niet vergeten. Jongeren kunnen soms zomaar met anderen meelopen. Het is noodzakelijk dat zij horen hoe het gereformeerde standpunt is. Zij hebben bevestiging nodig.'

Welk verschilpunten vinden jullie nog meer van belang als het gaat om de zuigkracht van een evangelische gemeente?

Poortinga: 'Ik zie heel duidelijk verschil tussen een beweging en een instituut. Net na het ontstaan van een gemeente ligt er nog niet zoveel vast en dat geeft mensen ruimte. Maar als zo'n beweging langer bestaat, worden meer zaken vastgelegd en wordt het een instituut met allerlei regels.'

Van Faassen: 'En dat is juist wat jongeren

'Het is onze opdracht om ervoor te zorgen dat de kerk aantrekkelijk is voor jongeren, en dat kan, want wij hebben een stevig fundament' ///

niet zoeken. Als zij in de kerk komen en in plaats van geloof regeltjes vinden, haken ze af en vinden ze in een evangelische gemeente wellicht wel de ruimte voor de beleving die ze zoeken. Dat betekent voor mij niet dat er geen regels mogen zijn. Maar de kerk moet in gesprek gaan met de jongeren over het hoe en waarom van die regels, rond een open Bijbel. Dan kan het ook duidelijk worden dat er sommige regels zijn die alleen maar belemmerend werken en dus opgeruimd moeten worden.'

Noort: 'Ik vind het opvallend dat het meestal heel gedreven mensen zijn die vertrekken naar een evangelische gemeente. Zij hebben grote verwachtingen van de kerk en omdat zij daaraan niet kan voldoen, nemen ze afscheid. Er is sprake van een zekere radicaliteit, vaak met een beroep op de werking van de heilige Geest.'

Het werk van de heilige Geest is toch waardevol?

Poortinga: 'Zeker, maar ik denk dan in de eerste plaats aan de doop. Daarin verzekert de heilige Geest ons dat Hij in ons wil wonen. In de kerk moet je leren leven vanuit de doop. Dagelijkse vernieuwing is noodzakelijk.'

Noort: 'Maar de praktijk leert dat er door de jaren heen vaak sleur optreedt. Daardoor raken mensen het zicht op de betekenis van hun doop kwijt. Als zij dan op een bepaald moment weer geraakt worden door het Woord en het geloof heel duidelijk aanwezig is, kan een verlangen ontstaan om opnieuw gedoopt te worden. Een evangelische gemeente lijkt op zo 'n moment een aantrekkelijk alternatief voor een gereformeerde kerk.'

Hoe reageren jullie als iemand aangeeft opnieuw gedoopt te willen worden?

Poortinga: 'We hebben er begrip voor. Het is ook iets geweldigs als iemand de rijkdom van het geloof opnieuw ervaart'.

Noort: 'Maar dat kan niet tot gevolg hebben dat iemand voor de tweede keer wordt gedoopt. Net als een huwelijks-sluiting is ook de doop eenmalig. Na een moeilijke periode in een huwelijk is het niet nodig dat het echtpaar opnieuw naar het stadhuis gaat. Het eerste jawoord is levenslang geldig. Zo is het ook met het teken van de doop. Juist als je na een bepaalde tijd opnieuw beleeft wat het geloof voor je betekent, merk je dat God je ook in de tijd daarvoor heeft vastgehouden'.

Poortinga: 'Natuurlijk is het wel goed om te zoeken naar manieren waarop iemand in de kerk uiting kan geven aan de blijdschap over het hervonden geloof.'

De kerk heeft dus veel te bieden. Maar is de kerk ook aantrekkelijk voor jongeren?

Alle drie, na enig beraad: 'Het is onze opdracht om daarvoor te zorgen en dat kan, want wij hebben een stevig fundament. Als blijkt dat de jeugd in de eerste plaats veel vragen heeft, dan moeten zij die kunnen stellen. Dat stelt hoge eisen aan ons en aan de ouders. Verder is het van belang dat de beleving een legitieme plek krijgt en is het

Pier Poortinga: 'Als je wilt scoren, moet je op de speelhelft van de ander komen'. ///

goed dat de jongeren merken dat wij hun inbreng op prijs stellen. Zij willen graag actief zijn, die ruimte moeten zij krijgen. Als wij ons bewust zijn van deze zaken, zullen we vanzelf creatief worden in het vinden van oplossingen.' Van Faassen: 'De kerk kan in de tijd dat jongeren op zoek gaan naar hun identiteit een thuis voor hen zijn. Het waardevolle is dat zij in de kerk niet worden aangekeken op wie ze zijn en wat ze doen, maar gezien worden zoals God hen gemaakt heeft. Het is prachtig dat zij in de kerk hun identiteit leren vinden in God.'

/// Henk Ruiter is gemeentelid van de gereformeerde kerk in Drachten Zuid/West

✚ SAMENVATTING

Het zijn eerder de dertigers dan de jongeren die de stap zetten naar evangelische gemeenten, stellen ds. Dick Noort, ds. Pier Poortinga en jongerenwerker Jan Maarten van Faassen. Als mogelijke oorzaken van de aantrekkingskracht die gereformeerde jongeren ervaren, noemen zij de manier van omgaan met de Bijbel, de ruimte voor beleving, de radicaliteit en de geloofsdoopt. Maar op deze punten heeft de gereformeerde kerk veel te bieden, juist aan jongeren die met vragen rondlopen.

TEKST: HENK SCHAAFSMA, ORGANISATIEADVISEUR, MEDIATOR EN COACH O.A. VAN PREDIKANTEN ///

De dominee is een mens

We zouden het die keer over kernkwaliteiten hebben. Daar horen allergieën bij en valkuilen. De dominee moet namelijk professional worden. Om die slag te kunnen maken krijgt hij vaak coaching. Dat is nodig om met je tijd mee te gaan. In kerkenraden tref je onder ons mensen met een Hbo-opleiding aan of soms nog hoger. Die stellen zo hun eisen in begeleidingscommissies en tijdens functioneringsgesprekken. Het kan ook geen kwaad dat predikanten hun ambt op een professionele manier uitoefenen, dat ze leren op tijd afstand te nemen van ernstige problematiek en ontdekken dat de feedback die ze ontvangen meestal geen kritiek op hun persoon is. Daarom kwam hij die dag voor een coachingsgesprek.

Maar toen hij binnenkwam, maakte hij geen kwinkslag zoals anders. Ook begon hij niet over het voetballen. Met een

bedrukt gezicht ging hij zitten. Na de vaste openingsvraag: 'Hoe gaat het sinds de vorige keer?' kwam hij zuchtend en steunend op gang: druk, druk, druk. 'Dat denken dominees meestal, dus dat kan het niet zijn,' dacht ik bij mezelf. Waarmee dan? Het zoveelste geval van echtscheiding in zijn gemeente had hem de afgelopen weken danig beziggehouden. Ah, dacht ik, een mooie casus voor het onderwerp professionalisering! Maar dat was niet nodig. 'Op zich kan ik daar wel mee omgaan,' sprak hij. 'Ik weet mijn plek, ik moet me niet als hulpverlener opstellen, maar als pastor met boodschappen van troost en vermaan. Het lukt me wel om enerzijds als herder en hoeder van de schapen op te treden en anderzijds mij niet mee te laten slepen door mijn emoties. Maar deze keer houdt het me uit de slaap en dat heb ik nooit. Ik kan er niet los van komen.' Hij raakte geëmotioneerd en

de woorden buitelden over elkaar heen. Hij was van slag en tranen rolden over zijn wangen.

'Die kinderen,' zei hij, 'die gezichten van ze, ik kan het niet aanzien. Ze zitten bij mijn kinderen op school en ze komen op de catechisatie. Ik praat met ze en ik zie ze lijden. Ik weet niet wat ik er mee moet en ik voel me machteloos.'

'Niet erg professioneel, hè, wat ik doe,' sprak hij door zijn tranen heen. Bijna viel ik in de valkuil om mijn hele batterij aan methodische coachingsvragen op hem af te vuren. Ik liet het bij: Gelukkig de professional die vooral mens is.

STELLING

Naar aanleiding van het artikel van ds. Bas Luiten, Profeten met een handicap (p.411-414), luidt de stelling deze keer

Iedereen moet leren omgaan met een handicap ///

Mee eens? Of niet? Ga naar www.dereformatie.nl. Onder de knop **Reageer** vindt u een reactieformulier.

VRAAG

Nog voor de zomer hoopt De Reformatie een thema-artikel te publiceren over **de nieuwe kerkorde** (te downloaden via de website van de GKv, www.gkv.nl). Hebt u daar een vraag over, dan kunt u die tot het eind van deze maand stellen via het reactieformulier op de website www.dereformatie.nl, of rechtstreeks via redactie@dereformatie.nl. De redactie kiest uit de ingestuurde vragen een geschikte vraag uit om in de rubriek **Vraag en antwoord** beantwoord te laten worden door een deskundige. Ook met andere vragen en opmerkingen kunt u op de website terecht.

Profeten met een handicap

TEKST: BAS LUITEN, REDACTEUR DE REFORMATIE /// ILLUSTRATIE: FROUCKJE VAN DER WAL

Het duurde heel lang voordat bij hen een kind geboren werd. Hun troost was dat de kinderen van de gemeente ook hun kinderen waren. Toen God hun na jaren een gehandicapt kind gaf, bleek hun kind niet door de hele gemeente omringd te worden. Hem meenemen was onmogelijk; vrijwel niemand wilde in zijn vrije tijd voor hem zorgen. De ouders ervoeren het zo: 'Dit kind is niet van heel de gemeente, het is van ons alleen'.

Handicaps zijn er in soorten en maten: lichamelijk, verstandelijk, of in combinatie. Het is belangrijk dat we oog hebben voor de moeite die dat met zich meebrengt, zowel voor de gehandicapten zelf als voor de mensen om hen heen. We doen hen en onszelf echter tekort als we hen alleen als hulpvragers benaderen. Gehandicapten zijn mensen met een eigen betekenis! God komt op een bijzondere manier in hun leven tevoorschijn.

Zien op God Lijden is uit. Hoewel de wereld er vol van is, wordt het in ons wellevende Westen niet langer geaccepteerd. Ziektes zijn er om te genezen. Aangeboren handicaps zijn te voorkomen. Stakkers met het syndroom van Down worden meewarig nagekeken. Er is al geopperd om de kosten van onnodig gehandicapt leven niet meer te vergoeden. Prenataal onderzoek kan afwijkingen immers tijdig signaleren? Ook christenen worden aangestoken door de drang naar heelheid. Er is vraag naar ziekenzalvingen en genezingsamenkomsten. Mensen met kwalen worden aangemoedigd om in de overwinning te gaan staan. Jezus heeft de dood en alle ziektes overwonnen! Sterke getuigenissen weerklinken, blinden zien, lammen wandelen, zelfs ontbrekende

ledematen groeien aan. Je zou je met je handicap nog schuldig gaan voelen. 'Heb je wel genoeg geprobeerd?', kan belangstellend worden gevraagd. In de Schrift horen we andere taal. Een tijd van lijden heeft zijn eigen betekenis. Als de Landman ons snoeit als ranken aan de wijnstok, doet Hij dat met een bijzondere verwachting. Nu komen er vruchten die er anders niet zouden zijn. Snoeien brengt het leven dichterbij de stam, bij Jezus. In het ervaren van onze verlorenheid zien we Hem, die daarin neerdaalde. Op die manier wordt verlies winst, niet alleen voor wie het overkomt, maar voor ieder die ziet en verstaat.

De blindgeborene was het middelpunt van een afstandelijke, theologische discussie (Johannes 9:1-7).

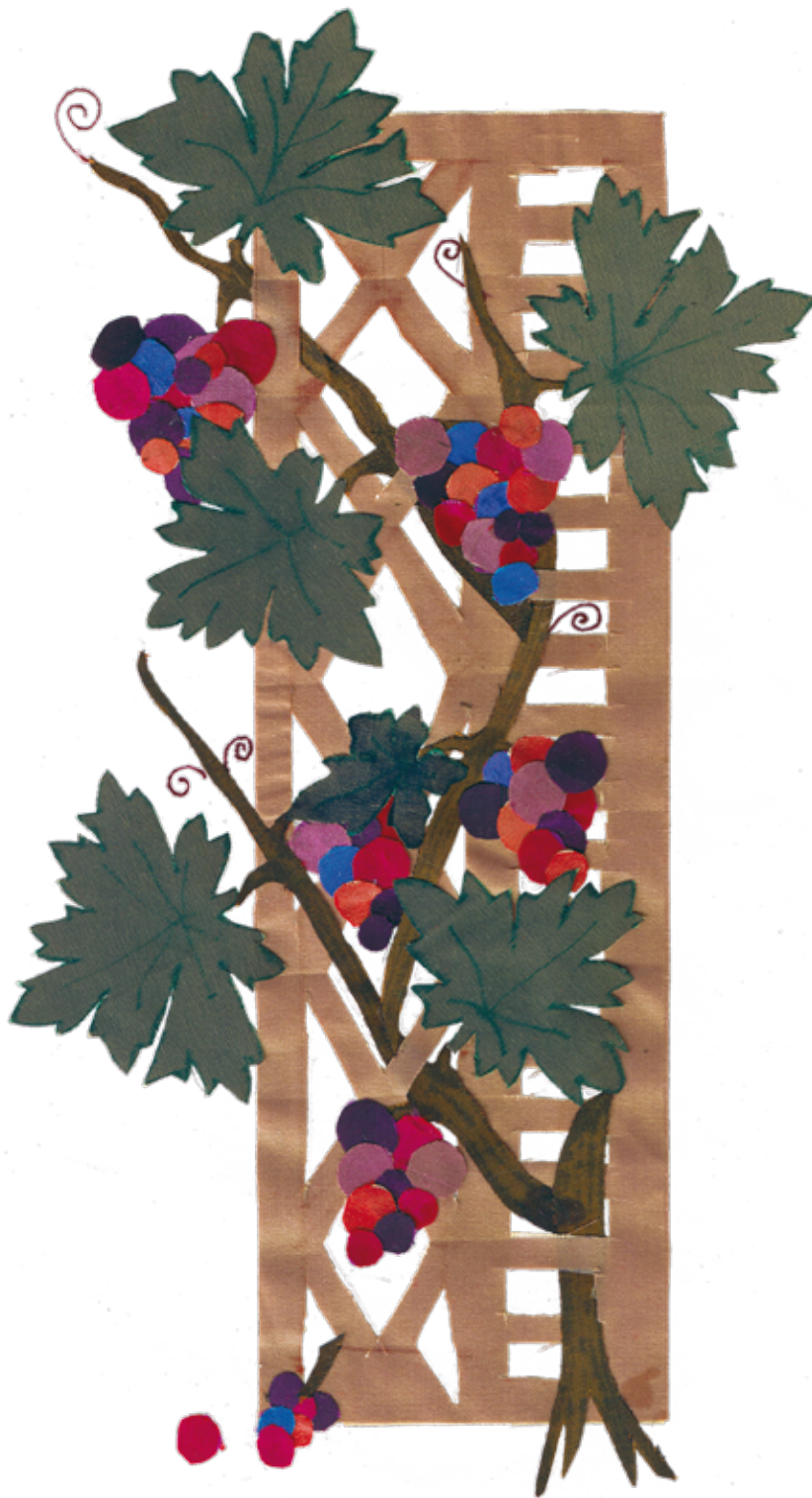
'Er zijn veel handicaps, en de grootste zit in ieders hart'

Wie had er gezondigd, hij of zijn ouders? Jezus haalde de man uit dat klimaat, door ronduit te zeggen dat Gods werken in hem openbaar moesten

worden! Uitleggers betrekken die uitspraak vaak alleen op de genezing die volgt, en zwakken hem daarmee af: alsof die man jarenlang blind was geweest alleen om een keer genezen te worden. Maar dat staat er niet. De werken van bijvoorbeeld K. Schilder zijn niet alleen het laatste deel. Zo ging het bij die blindgeborene niet alleen om zijn herstel. Nee, Gods werken

waren er al toen Hij hem weefde in de schoot van zijn moeder. De man was geen weeffout, maar hij ontving met zijn handicap van God eigenhandig het leven. Hij mocht er zijn, in Gods schepping, ondanks zijn duidelijk gebrek. Hij was op zijn geheel eigen wijze een openbaring van God, zei Jezus. Niet om over te praten, op een afstandje, maar om te zien en te verstaan. *God geeft leven, ook al is het niet meer goed!* Hij schaamt zich er niet voor. Hij doet het niet weg. Hij maakt het mogelijk, hoewel Hij zelf volmaakt is. Die man was een *openbaring*, dat wil zeggen: God kwam in hem tevoorschijn om Zich te laten zien aan elke voorbijganger. Want zo is Hij voor alle mensen. Niet iedereen is blind. Er zijn veel andere handicaps, en de grootste zit in ieders hart. Wij allen zijn ontvangen en geboren in schuld en bederf. Die kwaal zit dieper en is ernstiger dan welk lichamelijk gebrek ook. Toch wilde God ons weven in de schoot van onze moeder, eigenhandig en met eindeloos veel liefde. Hoe is het mogelijk dat wij er zijn?!

Nodig De zwakste leden van het lichaam zijn het meest nodig. Die opmerkelijke uitspraak horen we als het gaat over al die ogen, oren, handen en voeten, waardoor het lichaam van Christus functioneren kan (1Korintiërs 12:22). Handige ledematen zijn er genoeg. Ze hebben wat te bieden en dat willen ze ook wel graag weten. Maar af en toe moeten ze ook even langs bij die spastische jongen, of aan het bed gaan zitten bij dat meervoudig gehandicapte meisje, dat bijna nergens op reageert. Wat is de reden waarom zij er zijn? Wat is hun betekenis in de gemeente? Niets minder dan dat God zich in hen openbaart! God ontfermt zich over het gebroken leven, Hij waardeert het, Hij

ALS DE LANDMAN ONS SNOEIT ALS RANKEN AAN DE
WIJNSTOK, DOET HIJ DAT OM VRUCHTEN TE LATEN GROEIEN
DIE ER ANDERS NIET ZOUDEN ZIJN. OP DIE MANIER WORDT
VERLIES WINST, NIET ALLEEN VOOR WIE HET OVERKOMT,
MAAR VOOR IEDER DIE ZIET EN VERSTAAT. ///

maakt gehandicapten tot zijn levende tempel. Genade is de reden van hun bestaan. *Die ledematen heeft de gemeente het meest nodig*, om bij de genade te blijven, als de enige reden van ieders bestaan, hoe ontwikkeld ook.

Die boodschap gaat diep en komt hard aan. Wie zijn schuld voor God niet erkennen wil, is geneigd zich van dergelijke boodschappers te ontdoen. Hitler liet ze uitroeien. Maar ook zonder bloedvergieten kunnen we doen alsof ze niet bestaan, tot onze eigen schade en schande.

Er zijn ouders die zich schamen voor hun gehandicapte kind. Ze nemen het liever niet mee naar de kerk. Ze voelen zich ongemakkelijk als anderen hun kind raar vinden of storend. Soms zijn die afwegingen wel te begrijpen. Er zijn ook grenzen aan wat mogelijk is.

Maar soms zou wat meer vrijmoedigheid op zijn plaats zijn. Want deze broers en zussen hebben hun geheel eigen inbreng in de gemeente, ook al zouden ze dat zelf niet weten.

Soms kunnen ze niet meer meegenomen worden. Er zijn ook kinderen, die al jong aan hun handicap zijn overleden. Dan lijkt het verdriet zich te verdubbelen en de vraag naar de zin ervan wordt intensiever. Toch blijven ook deze heel zwakke leden

het meest nodig. Maarten Luther heeft vaak gepreekt over de arbeiders in de wijngaard. Sommigen maken daarin een lange werkdag, in de brandende zon. Met hen vergeleek hij zichzelf, na de vele spanningen en gevaren die God hem had laten doorstaan. Andere werkers arriveren zelfs te elfder ure. Zij hebben niet lang en hard hoeven werken, maar krijgen wel hetzelfde loon. Met hen vergeleek Luther onder andere het pasgeboren

kind van godvrezende ouders, dat uit de moederschoot zo voor Gods troon werd gebracht. Dat deed God om aan Maarten duidelijk te maken, dat hij met al zijn langdurige en

zware inspanningen hetzelfde zou krijgen als dit kind, namelijk het loon van Jezus Christus. Dit

is het enige loon dat in deze wijngaard wordt uitgekeerd. De harde werkers hebben de laatkomers nodig, om te onthouden wat genade is.

Achterlijk? Wie is hier blind? Die vraag bleef hangen, nadat de Farizeeën Jezus heftige verwijten maakten over de genezing van de blindgeborene. Het was namelijk sabbat (Johannes 9:39-41). Net zo kan de vraag worden gesteld:

wie is hier achterlijk? Zelf leerde ik catechisatie geven aan jonge mensen met geringe vermogens. Ze waren in veel opzichten beperkt, maar het was een feest voor hen om elke week hun

eigen ochtend in de kerk te hebben. Het trof me dat zij God zo lief hadden, zelfs onvoorwaardelijk. Ze hadden weinig verstand, maar een groot geloof! En daar zat ik dan met mijn universitaire opleiding en een wereld aan vragen, waar ik nog niet uit was.

In zeker opzicht waren zij verder dan ik, God liet mij dat goed voelen.

Bij Jericho zat de blinde Bartimeüs aan de kant van de weg. De mensen waren hard voor hem, ze lieten hem bedelen. We lezen, dat ze tegen hem snauwden (Marc10:46-52). Bartimeüs moest zich nergens mee bemoeien, niemand gaf hem enige uitleg bij wat er gebeurde. Toch klonk daar ineens uit zijn mond de trefzekere belijdenis: 'Zoon van David, Jezus! Heb medelijden met mij.'

De achteruit gezette Bartimeüs was in geloof ieder ver vooruit! Hij kon zien wat niemand zag. De aanspraak 'Zoon van David' getuigt van veel inzicht. Evenals het 'heb medelijden', dat wij vaak onvertaald laten als 'Kyrië eleis'. Dat was de aanspraak voor een machtige koning 'ontferm u, Heer'. In

'De harde werkers

hebben de laatkomers

nodig, om te onthouden

wat genade is'

'Genade is de reden

van hun bestaan'

De gemeente heeft de zwakke ledematen nodig om bij de genade te blijven als de enige reden van ieders bestaan

aanbidding wierp Bartimeüs zich neer, terwijl de schare over Jezus discussieerde en de discipelen ruzie maakten over wie de belangrijkste was. Bartimeüs liep dus bepaald niet achter, door persoonlijk ingrijpen van Gods Geest. Tot een les voor altijd. Laatsten zullen de eersten zijn. Achterlijken gaan u voor.

Vrije gunst Een handicap hoeven we niet mooier te maken dan hij is. God is in staat het kwade ten goede te keren. Dat doet Hij ook, maar intussen blijft het kwade wel moeilijk en pijnlijk. Nergens in de Bijbel komen we tegen, dat onze moeiten wel meevallen. Integendeel, ze zijn zo groot dat de Zoon van God de Enige is Die ons redden kan. Daarom is medelijden nodig en allerlei vorm van hulp. Als het maar niet ten koste gaat van de waardering. De praktijk leert, dat die valkuil groot is en dat velen erin belanden. Vraag eens aan iemand in een rolstoel, hoe de omgeving reageert op zijn lage plekje. Mensen doen uit de hoogte, ze kijken op je neer, ze gaan praten over je terwijl je er zelf bij zit, ze zien je niet voor vol aan. Dat gebeurt.

Waardering moet er zijn omdat God hen maakt tot zijn bijzondere profeten en profetessen. Naast de boodschap van genade die zij verkondigen, wijzen zij ons ook op Gods vrije gunst. Daarmee zeggen wij, dat God ons niets verplicht is. Hij hoeft ons niets te geven, geen eten, geen baan, geen huis, geen gezondheid, geen huwelijk, geen kinderen, geen vrijheid, geen genade, geen vergeving en al helemaal niet zijn eigen, enige Zoon! Hij is daar vrij in, het is puur zijn liefde, zijn welbehagen. God zegt dat duizend malen, maar wij luisteren zo slecht. Wat wij krijgen is al gauw gewoon. Totdat God iets of ie-

mand wegneemt, dan ineens gaat weer door ons heen wat zijn vrije gunst is. Daarom maakt God daar beleid van. Hij geeft, Hij geeft veel en veelsoortig, maar Hij geeft niet alles aan iedereen. Er zijn mensen die niet hebben wat ik heb, aan bezit, vrijheid, mogelijkheden, enzovoort. Andersom zie ik bij anderen, wat ik mis. Dat kan diep gaan en raken aan wat ons dierbaar is. God doet veel kinderen geboren worden, maar niet uit elk huwelijk. God geeft veel huwelijken, maar niet aan iedereen. God geeft spierkracht aan heel veel mensen, maar niet aan iedereen. God geeft gezichtsvermogen, goede oren, een lichaam dat compleet is, maar niet aan iedereen en ook niet in gelijke mate.

Dat zal altijd vragen oproepen, al zijn die geen vrijbrief voor kritiek (Jesaja 45:9-12). Niet alle antwoorden komen nu al naar je toe. Maar wel een boodschap: alles wat je hebt en kunt is genade, je hebt er geen recht op. Kijk maar, er zijn er die het niet hebben. Als ergens een kind is gestorven, leggen ouders tot ver in de omtrek hun kinderen met extra dankbaarheid in bed. Het had hun kind kunnen zijn. We hebben geen garanties, geen rechten. Dat ene kind draagt die boodschap uit. Zo is het

met alles. Als ik iemand spreek in een rolstoel, gaat door mij heen dat ik ook zo had kunnen zijn. Ik ben niet meer of beter. Daarom ga ik door mijn knieën, zodat die ander op gelijke hoogte met mij spreken kan.

Vrije gunst is lastig voor ons. Toch is het de enige manier van leven.

Uitdaging Geef de zwakste leden dan ook het beste plekje in de gemeente. Vaak worden ze wel vermeld in het kerkblad, als ze jarig zijn of zo. Het is goed om aan hen te denken en een

kaart te sturen.

Maar nu de uitdaging: hoe laat je merken dat je hen waardeert?

Sterker nog: hoe laat je blijken, dat je als gemeente hen *nodig* hebt?

De theorie is mooi, maar de praktijk is weerbarstig.

Het gemeentelven wordt in sterke mate bepaald door weten, doen en kunnen. Dus moeten we echt iets doorbreken om ruimte te maken voor hen die anders begaafd zijn, zoals Jezus de discipelen onderbrak om de kinderen te ontvangen. Daar keek ieder van op, en dat was precies de bedoeling.

De zwakste leden waarderen en met liefde omringen is goed voor heel het lichaam.

'Laatsten zullen

de eersten zijn.

Achterlijken gaan

u voor'

SAMENVATTING

Gehandicapten in de gemeente zijn de zwakste leden van het lichaam die het meeste nodig zijn. Als profeten en profetessen leren zij de gemeente wat genade is, omdat zij met hun soms heel grote beperkingen toch in gelijke mate delen in het loon van Jezus Christus. Ook leert de gemeente door naar hen te kijken wat Gods vrije gunst is: Hij geeft in zijn wijsheid veel en veelsoortig, maar Hij is niemand iets verplicht. Het is een uitdaging om gehandicapten niet alleen als hulpvragers te zien, maar hen te waarderen als volwaardige leden van het lichaam van Christus.

Mensen met mogelijkheden

TEKST: DICK BÜGEL, JOHAN LAMAIN, GERARD DE KIMPE; HARDENBERG ///

Voor het kerkgebouw Het Morgenlicht in Hardenberg stopt op zondagmorgen een busje. Er worden rolstoelers uit gereden. In de hal van de kerk staat voor iedere rolstoelgebruiker een begeleider klaar. De jas mag uit, en dan de kerkzaal in. We nemen de plekken waar wat extra ruimte is gemaakt voor die grote rolstoelen, verspreid door de hele kerk. En dan is het wachten op het begin van de dienst, het boekje vast open op schoot.

Onze God laat geen van zijn kinderen zonder gaven. Borgstede in Hardenberg is een complex van vijf groepswoningen van Stichting Sprank. Er wonen ongeveer veertig mensen met een beperking – we zeggen ook wel: mensen met mogelijkheden. Ook deze bewoners maken deel uit van het lichaam van Christus, waar we aan

elkaar gegeven zijn.

Wat hebben we elkaar te geven? Wij geven hun een plek in de kerk. 's Zondags zijn ze erbij en doen ze mee. Gemeenteleden halen en brengen de bewoners van Borgstede bij toerbeurt; ook het begeleiden in de kerk is op die manier geregeld. Op de beamer worden de verjaardagen van de bewoners geprojecteerd; we weten hoe fijn ze het vinden om een kaart te krijgen. Er wordt voor hen gebeden; het zijn kwetsbare kinderen van God.

Enthousiast Zij nemen omgekeerd hun plek in de kerk ook in. Onze broers en zussen van Borgstede zijn een voorbeeld van enthousiasme en trouw. Ze vinden het fijn in de kerk. Ze genieten van het zingen en de plaatjes op het scherm. Extra feestelijk zijn de aangepaste diensten drie keer per jaar: dan kunnen ze nog beter meezingen, en ze begrijpen meer van de preek. Ook anderen ervaren zo'n dienst als meer ongedwongen en spontaan. De Borgstede-bewoners brengen leven in de brouwerij. Als er in een dienst gereageerd kan worden, doen ze graag mee. Je merkt aan alles dat de kerk, de gemeente, de Here God hun dierbaar is. In de loop van de jaren zijn er contacten tussen hen en gemeenteleden ontstaan. We hebben elkaar over en weer leren kennen en waarderen. De bewoners van Borgstede zien hun ouderling die de mededelingen doet, hun diaken die collecteert, hun dominee die vandaag

voorgaat in de dienst, hun organist die begeleider is op één van de woningen.

De bewoners van Borgstede komen niet alleen naar de gemeente toe in de kerk, de gemeenteleden komen ook bij hen thuis op Borgstede. Om de paar weken gaat op verschillende avonden een groepje vrijwilligers naar één van de groepshuizen: soms voor een vertelling of een verhaal, en vooral om te zingen. Sommige bewoners hebben belijdenis gedaan. Zij blijven deelnemen aan gespreksgroepen om over hun geloof te praten onder leiding van een catecheet. Soms draait iemand een poosje mee op een jeugdvereniging; ook daar ontstaan contacten. Een ouderling en een diaken zijn speciaal benoemd voor het werk op Borgstede. Zij komen daar uiteraard ook geregeld.

Niet gemakkelijk Gemakkelijk en ideaal is het niet altijd. De één zou wel graag wat vaker de diakenen willen helpen met collecteren, of mee willen doen met het verwelkomen in de hal van de kerk. Een ander is zo beperkt, dat hij of zij altijd thuis moet blijven; niemand kent hem of haar. Weer een ander zou wat meer aanloop best leuk vinden. Meedoen op een vereniging valt niet altijd mee.

We moeten oog voor elkaar blijven hebben, om van elkaar te leren en samen gemeente te zijn. Mooi, die glans in de ogen van Gods kinderen. Ook God geniet daarvan.

Vraag: Moeten gereformeerde christenen in de omgang met lijden, gebrokenheid, ziekte en kwaad niet meer vanuit de overwinning leven?

Ja, we kunnen nooit genoeg leven vanuit de overwinning van Jezus Christus. Wat betekent dat?

Ik noem drie aspecten:

1. Christus heeft zijn overwinning behaald door kruis en opstanding. Delen in de overwinning van Christus betekent delen in zijn sterven en in zijn leven. De geschiedenis van Christus gaat onze geschiedenis bepalen. Ook zijn sterven aan het kruis zet dus een onuitwisbaar stempel op ons bestaan. Wij worden met Hem gekruisigd, gedood en begraven. Een christen die leeft vanuit de overwinning draagt zijn kruis achter Christus aan. Strijd, zelfverloochening, lijden: het hoort onontkoombaar bij het christelijk leven. Romeinen 8 leert ons dan ook niet dat een christen nooit meer te maken heeft tegenspoed en ellende, maar ook dat daarin niets ons kan scheiden van de liefde van Christus. Juist dan is Hij, de gekruisigde, bij ons.

2. Maar ook de opstanding van Christus moet ons toch stempelen? Zeker, als we delen in zijn dood, delen we ook in zijn leven. 'We moeten delen in zijn lijden, om met hem te kunnen delen in Gods luister' (Romeinen 8: 17). Die luister is zonder grenzen. Christus heeft alle macht in hemel en op aarde. Hij is de koning van het heelal. Hoe regeert Hij alle dingen? Hij doet dat niet door ergens achter de wolken aan de touwtjes te trekken of op de knopjes te drukken. Nee,

Hij regeert alle dingen door zijn liefde. Jezus Christus is Gods liefde in eigen Persoon. Leven vanuit de overwinning van Jezus Christus betekent niet dat alle problemen voorbij zijn. Het is leven vanuit Jezus' liefde. Je gelooft dat liefde het hoogste woord heeft. Liefde, opoffering, zelfverloochening: dat is de werkelijke kracht achter alles. Het lijkt alsof dood, haat en geweld het laatste woord hebben. Maar wij geloven in onze levende Heer. Zijn liefde stempelt ons leven.

3. 'Als de vrijheid dichtbij komt, beginnen de ketenen te schrijnen'. Dat las ik onlangs bij de Duitse theoloog Jürgen Moltmann. Leven vanuit de overwinning van Jezus Christus betekent dat het haast ondraaglijk wordt om nog te leven in een wereld onder de vloek van zonde en dood. Daarom zucht de schepping als in barenssnood. Daarom zuchten wijzelf in afwachting van de openbaring dat wij kinderen van God zijn (Romeinen 8: 22,23). En zelfs de Geest pleit voor ons met woordeloze zuchten (Romeinen 8: 26). De klacht is geen teken van ongeloof. 'De schreeuw naar God is zelf goddelijk' (Moltmann). Het is een teken van het leven vanuit de overwinning.

/// Prof. dr. Barend Kamphuis is hoogleraar Dogmatiek aan de TU Kampen (Broederweg).

Vroomheid

TEKST: JAN T. OLDENHUIS ///

Je kreeg een briefje. Daar stond dan in dat dat je je moest melden - voor een werkkamp, ergens in Nederland. Er zijn er wel vijftig van geweest. Men kent en vindt hun standplaats niet meer, omdat de wind der vergetelheid over al die plaatsen is gewaaid. Meestal moest dat op een sabbat – een duivels onderdeelje van de systematische uitroeiing van een volk volgens een naar later bleek tot in details uitgekookt plan.

Soms was het leven in zo'n werkkamp hooguit draaglijk. Maar nooit was het goed. Het bestaan werd gelegd onder de wolk van altijd dreigend gevaar, van altijd knagende honger, van altijd straf op elke afwijking van honderd en één onzinnige regels die het leven onleefbaar maakten. Wie daar binnenkwam, hoorde bij de wezens over wie besloten was dat ze geen mens meer mochten zijn omdat ze als Jood waren geboren. Maar dat wisten ze toen nog niet.

Spijswetten Hij kreeg de oproep ook, juli 1942. Toen was hij 42 jaar, de rebbe (voorganger) en chazzan (voorzanger) in de kleine Joodse gemeenschap in Utrecht. In 1935 was hij gepromoveerd in Amsterdam. Er bestaat een foto van hem, staande achter het spreekgestoelte, met de kring der professoren om hem heen. Hij verdedigt zijn proefschrift: *De Zevenarmige Kandelaar in de Romeinse Diaspora*. Hij was gespe-

cialiseerd in de geschiedenis van de Joodse gemeenschap. Wie wist er meer van dan hij? Zijn studie had hij betaald met publicaties en artikelen, en met radiopraatjes. Dat was hem alleen gelukt dankzij zijn ijzeren doorzettingsvermogen. Vele publicaties stonden op zijn naam. In Utrecht had hij een zaak in antiquarische boeken, prenten en judaïca. Er is nóg een foto van hem. Daar staat hij op als een kleine man. Hij kijkt recht in de lens. Zijn blik is vastberaden, zijn mond wilskrachtig. Hij staat voor het raam in zijn woonkamer: hoed op, jas aan, de Jodenster heel zichtbaar op de linkerborst, de ene koffer die hij mee mocht nemen in de hand, klaar voor vertrek.

In Mantinge werd hij geïnterneerd: een ritueel kamp. Daar werden zij die ritueel leefden opgeborgen. Ze mochten er nog een poosje leven naar de oude regels en spijswetten. Het duurde niet lang. Toen werd het Vledder. Daar werd

het eten niet koosjer klaargemaakt. Hoe moest hij dan nu leven naar de spijswetten? Hij vroeg schriftelijk advies aan het Opperrabinaat van het Synagogaal Ressort Gelderland, helemaal officieel, in 1942, vanuit het werkkamp Vledder. En hij kreeg antwoord, ook helemaal officieel, van de Opperrabbijn zelf, die zetelde op het adres Kippenmarkt 1, Arnhem. De brief was gedagtekend zoals het hoorde: 13 Menachem 5702, met daar onder: 27 juli 1942 en geadresseerd aan: 'Den Weledelzeergeleerde Heer Dr. J. Zwarts, Werkkamp Vledder'.

Het advies Die brief van 1942 zouden we in 2010 allemaal nog eens moeten lezen:

'Indien U van den kok-beheerder gedaan krijgt, dat de ritueel levenden daar hun eigen potje mogen koken, dan hebt U natuurlijk al veel gewonnen. Misschien zal ik den kok ook zelf schrijven. Indien U een pan nodig hebt, schrijft u me dan, dan zal ik proberen er een te bemachtigen'.

'Lastig is het, dat U nu margarine in plaats van boter wordt gegeven. Ze is helaas niet geoorloofd. Ik vermoed, dat het iets tijdelijks zal zijn, daar op dit ogenblik in het geheel geen margarine gefabriceerd wordt. U weet echter, dat als U meent, dat het eten, dat U krijgt, zo gering is, dat het niet gebruiken van de margarine ernstige nadelen zou kunnen meebrengen, U dit dan zou mogen gebruiken. U moet dit echter zelf beoordelen., Indien U enerzijds U bewust zijt, dat men een overtreding alleen in uiterste noodzaak

collectie Joods Historisch Museum, Amsterdam ///

mag doen en indien U anderzijds weet de grote betekenis van de plicht om het leven te behouden, dan zult U U telkens moeten afvragen, wat op een bepaald moment voorgaat. Ik geloof echter, dat met takt veel in Uw kamp te bereiken is'.

'Mocht ik U nog met iets van dienst kunnen zijn, dan schrijft U mij maar gerust'.

Ondertekend: 'A.S.Levisson., Opperrabbijn'.

Vroomheid Ze malen maar door mijn hoofd, die zinnestjes van de Opperrabbijn in 1942: 'uw eigen potje koken... en misschien zal ik den kok ook zelf schrijven....indien u een (koosjere) pan nodig hebt... de margarine die niet geoorloofd is... en het vermoeden dat het ontbreken van de alleen geoorloofde echte

boter wel iets tijdelijks zal zijn, omdat de fabricage van de margarine hapert'. En dan dat 'enerzijds en anderzijds', o, dat eeuwige enerzijds en anderzijds. Maar ook: die ernst waarmee de verplichting om te leven naar de aloude spijswetten in die omstandigheden het onderwerp is van een correspondentie die gespeend is van elk besef van wat er werkelijk gaande was! Met de uiteindelijke onmacht die het Opperrabbinaat neerlegt in het zinnestje: u moet het zelf maar beoordelen. En dan: 'de grote betekenis van de plicht om het leven te behouden'... ja de

plicht om het leven te behouden! Voorgehouden aan de verschopte Jood in het Jodenwerkkamp in 1942 door niemand minder dan de Opperrabbijn.

En ik zie het steeds voor me in dat briefje: de uiterst correcte plaatsing van alle komma's en het uiterst correcte gebruik van de hoofdletter U. En ten slotte dat allerlaatste zinnestje: 'ik geloof echter, dat met takt veel in uw kamp te bereiken is'.

Waarom vind ik geen woorden om uit te drukken wat mijn gevoelens zijn? Omdat ik deze brief in 2010 lees – ja. Omdat wij nu veel meer weten – ja. Ook omdat de woorden 'wrang', 'onwettelijk', 'onmenselijk' nooit meer voldoende zijn en omdat nu eenmaal alle woorden te klein zijn om er dit

vreselijke verhaal in op te bergen. Maar één woord wringt zich een weg door de veelheid van gevoelens. Het blijft hangen, één woord dat boven dit alles uitstijgt: het is het woord 'vroomheid'. Dat kleine mannetje met zijn hoed, zijn ster en zijn ene koffer, staande voor het laatst in de woonkamer van zijn huis, niet wetende waar hij komen zou, klaar voor vertrek, de man die wenste te leven naar de spijswetten en die de grote betekenis kende van de plicht om het leven te behouden. En die vanuit het werkkamp advies vraagt hoe te handelen, nu hem het leven naar de spijswetten onmogelijk wordt gemaakt.

Moord In de nacht van 2 op 3 oktober 1942 werden alle gevangenen van Vledder totaal onverwacht op vreselijke manier overgebracht naar Westerbork. De operatie was volstrekt geheim gehouden. Maar ze moet lang van te voren gepland zijn geweest. Ze werd zelfs nog een dag uitgesteld. Dan viel het allemaal weer op een sabbat – zelfs op de hoge feestdag die Jom Kippoer heet, Grote Verzoendag. Groteske humor van duivels karakter.

Veertien dagen later werd dr. Jacob Zwarts van daaruit op transport gesteld naar Auschwitz, van waar hij werd doorgestuurd naar Sakrau, een werkkamp. Hij vond er op 30 april 1943 de dood.

Niek van der Oord, Jodenkampen, Uitgave in samenwerking met de Stichting Jodenwerkkampen in Friesland en Drenthe, Kampen (Kok), 2003.

/// Ds. Jan T. Oldenhuis is emerituspredikant van de kerk te Groningen (Helpman).

De dieren partij

'IK EIS DAARVOOR GENOEGDOENING VAN MENS EN DIER'

(Genesis 9:5)

Stel je voor: een rechtszitting in de hemel. De volgende aangeklaagde wordt binnengeleid. Naam: Simba. Beroep: leeuw. Aanklacht: een mens gedood. Vonnis: ter dood veroordeeld. Weinig mensen zullen over zo'n rechtszitting gedroomd hebben. Spreekt God ook recht over wilde dieren? Stelt Hij een leeuw verantwoordelijk voor het doden van een mens?

In Genesis 9:5 zegt God het zelf. Noach en zijn gezin zijn zojuist uit de ark gekomen. Voordat zij de aarde weer in bezit nemen, wijst God hun op de grote waarde van bloed. Zij mogen geen vlees eten waar het bloed nog in zit. En wie het bloed van een mens vergiet, verspeelt het recht op zijn eigen bloed, zijn eigen leven.

Dat geldt voor mensen onderling. Het geldt ook voor een dier dat een mens doodt. God zegt tegen Noach en zijn zonen: 'En Ik zal genoegdoening eisen wanneer jullie eigen bloed, waarin je levenskracht schuilt, wordt vergoten; Ik eis daarvoor genoegdoening van mens en dier' (vers 5).

In Israël moest een stier die met zijn horens een man of vrouw dood stootte, gestenigd worden (Exodus 21:28). Daar kun je inkomen. Zo'n beest vormde een permanent gevaar voor de boerensamenleving. Maar het vlees van zo'n stier mocht zelfs niet gegeten worden. Zo afschuwelijk was het wat hij gedaan had.

In Genesis 9 gaat het niet alleen over vee. Het gaat nog eerder over wilde dieren. Een leeuw die menselijk bloed ter aarde laat vloeien, tast het

kostbare geschenk aan dat God aan de mensen heeft gegeven: het leven. Hij vernietigt het leven van het schepsel dat gemaakt is als het evenbeeld van God (zie vers 6). Hij doorbreekt de grens die God hem heeft gesteld. De dieren zijn immers in de macht van de mensen gegeven (vers 2).

De dieren kunnen dus partij zijn. God roept hen ter verantwoording. Hoe? De Bijbel vertelt nergens hoe en wanneer Simba voor de hemelse rechtbank verschijnt. Maar zoals het zo vaak gaat: als er iets in de Bijbel onduidelijk is, blijft er nog genoeg over wat volstrekt helder is. Dat is hier de hoge waarde van het menselijke leven. Zelfs de dieren worden aangeklaagde partij in Gods rechtbank, als zij daaraan durven komen. Dat menselijke leven staat trouwens niet op zichzelf. Het voorschrift van Genesis 9:5 wordt omsloten door: 'Wees vruchtbaar en word talrijk en bevolk de aarde' (Genesis 9:1,7). In die opdracht van God aan Noach en zijn zonen klinkt weer de taal van Genesis 1 (zie vers 28). Nu de aarde schoongespoeld is, pakt God de oude draad van de schepping weer op. Nog steeds wil Hij een aarde vol mensen. Nog steeds wil Hij mensen in zijn zegen laten delen.

Daarheen gaat God weer op weg. Wie Hem daarbij dwarsboomt, zal het gewaar worden. Dat geldt voor mensen. Dat geldt voor wilde dieren. Niemand houdt Hem tegen.

*Leven:
Gods kostbare geschenk
aan de mens*

Groeien in je huwelijk

TEKST: MARIJKE DE JONG /// FOTO: JAAP BLOM

Een huwelijk is een prachtig geschenk van God aan de mens. In Genesis 1 en 2 staat dat God zag dat de mens alleen was, en daarom iemand maakte die bij hem paste. *'God schiep de mens als zijn evenbeeld, als evenbeeld van God schiep hij hem, mannelijk en vrouwelijk schiep hij de mensen. Hij zegende hen en zei tegen hen: "Wees vruchtbaar en word talrijk, bevolk de aarde en breng haar onder je gezag...."* God keek naar alles wat hij had gemaakt en zag dat het zeer goed was.' (Genesis 1:27, 28, 31)

Zeer goed God vond de mens en het huwelijk zeer goed. Hij gaf aan de mens een ander mens: om van te houden, om mee te leven, en zorgen en geluk mee te delen, om een gezin mee te stichten, om voor de aarde en de medemensen te zorgen, en om samen Hem te dienen. In het huwelijk krijgt de liefde tussen man en vrouw de ruimte om te groeien. Behalve een prachtig geschenk van God aan de mens is het huwelijk ook een

wederzijdse opdracht tussen mensen. In ieder huwelijk zijn er periodes waarin het goed gaat, en periodes waarin het minder gaat. Een gelukkig huwelijk is van grote waarde voor jezelf en voor de mensen om je heen. Daarom is het belangrijk en zinvol om middelen te gebruiken om elkaar in het huwelijk te blijven vinden.

Een van die middelen om te investeren in je huwelijk is een huwelijkskursus. In zo'n cursus spreek je als groep en als echtpaar over wat je tegenkomt in je huwelijk aan mooie en aan lastige dingen. Doordat je de cursus tegelijk met andere echtparen volgt, kun je met anderen delen waar je van geniet en waar je tegenaan loopt. Je krijgt meer zicht op de valkuilen die er zijn in een relatie, en op hoe je die kunt voorkomen. Verschillen tussen mannen en vrouwen komen aan de orde, en daar leer je van te genieten. Je zult manieren vinden om beter naar elkaar te luisteren en zo elkaar meer gaan begrijpen. Een cursus kan je helpen om te zien wat je samen hebt en nog kunt ontwikkelen. Het kan voorkomen

dat dingen scheef gaan groeien. Wie weet wat voor moois je samen nog meer uit je huwelijk kunt halen!

Wil je blijven investeren in je huwelijk, overweeg dan eens deelname aan een huwelijkskursus. Op de website <http://www.huwelijkstoerusting.gkv.nl/> staat een lijst met cursussen die voor christenen de moeite van het overwegen waard zijn.

Centrum Dienstverlening Gereformeerde Kerken geeft samen met stichting De Driehoek ook de training *Train de Huwelijksstrainer*. Deze cursus traint echtparen om zelf een huwelijkskursus in hun gemeente op te zetten. Je leert in de training ondermeer hoe je zelf een cursus kunt opbouwen, goede materialen bij elkaar zoekt, hoe je op een goede manier spreekt over relaties en communicatie en hoe je een groep leidt. In het najaar van 2010 wordt deze training opnieuw gegeven.

/// Marijke de Jong is medewerkster Productontwikkeling bij Centrum Dienstverlening Gereformeerde Kerken

Geloof en handicap

TEKST: JANNEKE BURGER – NIEMEIJER, REDACTEUR DE REFORMATIE ///

Op allerlei manieren kan schokkend dichtbij komen hoe kwetsbaar en gebroken het leven kan zijn. Er

staan een aantal boeken op de boekenplank die betrekking hebben op het thema leven met een handicap.

Thuiskomen in de kerk (1996)

Een gezamenlijke uitgave van Dit Koningskind, Philadelphia en de Interkerkelijke Commissie Integratie Gehandicapten. Het gaat over mensen met een handicap en hun plek in de kerkelijke gemeente en is bedoeld om informatie te geven, visie te ontwikkelen en praktische ideeën aan te reiken. Het boekje is helaas niet meer nieuw verkrijgbaar. De website van Dit Koningskind biedt overigens ook veel informatie en (beeld)materiaal.

Joni Eareckson-Tada, *Parels onder het stof*. Zwolle, (Kok/Ten Have) 2003.

Als geen ander weet Joni Eareckson geloof en handicap aaneen te weven tot iets prachtigs. Zelf is ze door een ongeluk gehandicapt geraakt. In dit dagboek laat ze telkens zien hoe Gods kracht in zwakte wordt volbracht en hoe kwetsbaarheid en vreugde samen kunnen gaan.

Jacco Leguijt, *Mijn eigen wereld. Het verhaal van een 16-jarige jongen met autisme*. Zoetermeer (Boekencentrum), 2006.

De autistische Jacco geeft in dit boek weer hoe hij zijn leven ervaart: wat hem uit balans brengt, maar ook wat hem tot rust geeft. Zijn moeder, schrijfster Guurtje Leguijt, schrijft na elk hoofdstuk een bijdrage met informatie en ervaringen.

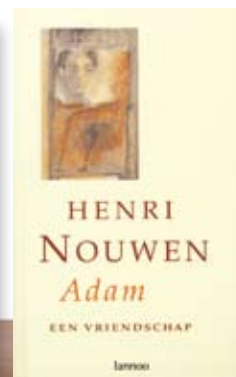
Henri Nouwen, *Adam. Een vriendschap*. Tielt (Lannoo), 1998.

In dit boek vertelt de rooms-katholieke priester Nouwen over zijn verblijf in woongemeenschap L'Arche en zijn zorg voor de zwaar gehandicapte Adam. Nouwen beschrijft prachtig hoe het contact met Adam voor hem een geestelijke verrijking is en hem confronteert met zijn eigen geslotenheid en onvermogen. Nouwens rooms-katholieke achtergrond is zichtbaar daar waar hij een verband legt tussen Adam en Christus, en tekent

hoe Adam voor hem verlossend en bevrijdend is.

Sarah Williams, *Geborgen in liefde*. Barneveld (Plateau), 2008.

Sarah Williams krijgt te horen dat haar derde kindje niet levensvatbaar is. In dit boek beschrijft ze hoe ze de laatste twintig weken van haar zwangerschap heeft ervaren, en ook welke grote rol haar geloof in God daarin heeft gespeeld. Ze heeft het vermogen om haar gedachten en gevoelens te verwoorden op een analytische en tegelijk zeer persoonlijke wijze. Ze laat de lezer delen in haar leven, waarin ze heeft ontdekt dat God er is op momenten dat je je dat niet kunt voorstellen – juist in de onvolkomenheid en gebrokenheid van het leven.

TEKST: SANDER GRIFFIOEN, REDACTEUR DE REFORMATIE /// AFBEELDING: VAN GOGH MUSEUM AMSTERDAM (VINCENT VAN GOGH STICHTING)

Een contrasterende gemeenschap

De afbeelding op de voorkant van het vorig jaar verschenen boek *Stad op een berg*¹ toont een schilderij van Vincent Van Gogh: het uitgaan van de hervormde kerk te Nuenen. Het kerkje lijkt iets hoger te staan. De kerkgangers zijn zo geschilderd dat ze niet tegen de horizon afsteken. De indruk die de afbeelding achterlaat, is die van een kerk die wel zichtbaar is, maar uitstraling mist.

Dit schilderij past goed bij Kennedy's situatieschets. Het Bijbelse perspectief van de stralende Stad op de berg ontbreekt bij hem niet. Integendeel: zijn boek wil juist duidelijk maken dat er reden is met verwachting naar de kerk te kijken. De huidige situatie van de orthodox protestante kerken wordt niettemin op een manier getekend die aan Van Gogh herinnert. Kennedy beschrijft hoe de kerk nog altijd een bijzondere plaats inneemt en boven de maatschappij uittorent, maar intussen niet of nauwelijks in staat is haar omgeving te veranderen. Dit is zo ongeveer de diagnose: de positie die de kerken vanouds in Nederland innemen, heeft een maatschappelijk isolement veroorzaakt of in elk geval niet weten te voorkomen. Tekenend voor de impasse waarin we ons bevinden is dat de gevestigde protestantse kerken geen alternatief meer bieden voor de seculiere samenleving; dit beseffen zowel de traditionele kerkganger als de buitenkerkelijke. En dat in een tijd waarin er grote publieke belangstelling is voor het verschijnsel religie!

Blikrichting Met dit wat sombere relaas is het verhaal evenwel nog niet ten einde. Op de achterflap staat: 'De auteur sluit af met een pleidooi voor de

kerk als contrasterende gemeenschap, die zowel onderdeel is van de seculiere samenleving als daar, net als de kerktorens, boven uitstijgt.' Niet alleen aan het slot overigens, maar door heel het boek heen ontmoet je niet alleen de nuchtere historicus die een bepaalde ontwikkeling traceert, maar ook de gelovige die voor vernieuwing pleit. Wat wordt bedoeld met de kerk als onderdeel van de seculiere samenleving? Mijns inziens gaat het over een gemeen-

te die de confrontatie met de omringende wereld aangaat, in plaats van zich op eigen erf terug te trekken. Niet duidelijk is of de kerk ook haar juridische status aparte zou moeten opgeven, waarmee ik bedoel dat kerken, zoals het

in de grondwet heet, bij eigen statuut worden geregeerd. Dat wil zeggen dat ze een eigen recht mogen ontwikkelen dat de overheid heeft te respecteren. De vormgeving van het predikantschap als een bijzonder ambt waarop het seculiere arbeidsrecht niet van toepassing is, is daar een voorbeeld van. Sommige uitspraken van Kennedy lijken erop te wijzen dat de kerk deze positie maar beter kan opgeven, maar ik denk dat hij te zeer historicus is om deze historische verworvenheid zo maar af te schrijven. Wat wel duidelijk is, is dat zijns inziens de blikrichting moet veranderen. De

kerken moeten niet langer gericht zijn op wereldmijding, maar op cultivering van gemeenschapsvormen die naar buiten toe herkenbaar zijn. Belangrijk wordt dan bijvoorbeeld hoe er met jeugd en ouderdom, met armoede en welvaart wordt omgegaan. Dat moet naar buiten toe herkenbaar zijn en hopelijk tot navolging prikkelen. Dit is geen pleidooi voor een horizontale medemenselijkheid. De kerk wordt wel als onderdeel van de seculiere samenleving beschouwd, maar ook als een 'tegenover'. Intensivering van de kerkelijke gemeenschap (p. 129) is belangrijk. Als dat gebeurt, dan kun je verwachten dat het contrast met vergelijkbare seculiere levensvormen groter wordt. De wereld zal met dit contrast worden geconfronteerd, en ontdekken dat méér vereist is dan eigen kracht en goede wil.

Breder kader Er is in dit boek veel waarmee ik het van harte eens ben. Ik noem het verzet tegen zowel de neiging om het in de kerk bij het oude te laten, als tegen een geleidelijke aanpassing aan de geseculariseerde wereld. Kennedy's pleidooi voor een nieuwe oriëntatie sluit aan bij ontwikkelingen die al gaande zijn. In veel gemeenten functioneren al kringen waarin onderling pastoraat wordt toegepast. De tijd dat je geloofsgenoten alleen op zondag ontmoette, ligt al lang achter ons. Veel gemeenten zijn attenter geworden op

'Het boek maakt

duidelijk dat er reden

is om met verwachting naar

de kerk te kijken'

hun omgeving. In het verleden bleven pogingen tot contact vaak beperkt tot de categorie folderen. Nu is het niet ongewoon dat de buurt bij bepaalde kerkelijke activiteiten wordt betrokken, terwijl als zich problemen voordoen, in gebed en daad 'de vrede voor de stad' wordt gezocht.

Ik vind het een grote verdienste van *Stad op een berg* dat het deze ontwikkeling in een breder kader plaatst. De auteur stelt dat zijn boek gericht is 'op kerkenraden en actieve kerkleden die zich graag bezinnen op de positie van de kerk in de eenentwintigste eeuw' (p. 17). Ik hoop dat zij het inderdaad ter hand nemen.

Tweesprong Een laatste reden om dit boek van harte aan te bevelen is dat het gebruikt kan worden als warming up voor een discussie die nog maar net is begonnen. Ik durf te voorspellen dat die discussie ons op een tweesprong zal brengen. Om te laten zien wat er op het spel staat, ga ik het pleidooi voor een contrasterende gemeenschap aanscherpen ten koste van de nuances en de voorzichtigheid waarmee James Kennedy zijn uitspraken omkleedt. Van fundamentele betekenis is mijns inziens dat de kerkelijke gemeente geen samenleving zonder meer is. De contrasterende gemeenschap is tegelijk anders en eender. Het 'anders' duidt op het contrast met de samenleving; het 'eender' op de vergelijkbaarheid. Dat het leven van de gemeente integraal vergelijkbaar wordt geacht met de samenleving in brede zin lijkt me een misvatting. De samenleving kent allerlei verbanden en relaties die geen kerkelijke parallel hebben.

Een tweede aanscherping betreft het punt dat je in de bredere samenleving relaties aangaat met mensen van wie je niet weet hoe ze over van alles en nog wat denken; zij hebben niettemin recht op burgerlijk respect.

In de kerk staan alle relaties onder de hoogspanning van de geloofsnorm. Dus is het irreëel van de kerk een voorbeeldfunctie over de volle breedte van de samenleving te verwachten. Versta me goed: er is niets op tegen de term 'samenleving' te gebruiken voor de kerkgemeenschap, als maar duidelijk is dat het om een specifiek gekwalificeerde, kerkelijke samenleving gaat. Onze opdracht een zoutend zout in de wereld te zijn kan dus maar ten dele op kerkelijke wijze worden vervuld. Een volgend punt betreft het doperse bestanddeel in het model van een contrasterende gemeenschap. Kennedy erkent dat de gedachte van de kerk als alternatieve samenleving in de doopsgezinde traditie staat: zie p. 126 e.v. over John Howard Yoder en de methodistische Stanley Hauerwas. Welnu, volgens de doperse visie is de christelijke gemeente niet alleen een samenleving in volle zin, maar ook in principe de enige die te rechtvaardigen

'Ik durf te voorspellen dat die discussie ons op een tweesprong zal brengen'

valt. Daarom: hoe groot de verdienste van Yoder, Hauerwas c.s. ook is als klokkenluiders, voor een brede sociale en politieke oriëntatie, waarmee bijvoorbeeld de Christen Unie haar winst zou kunnen doen, kun je bij hen niet terecht. Tenslotte: de winst van een contrasterende gemeenschap is een verhoogde

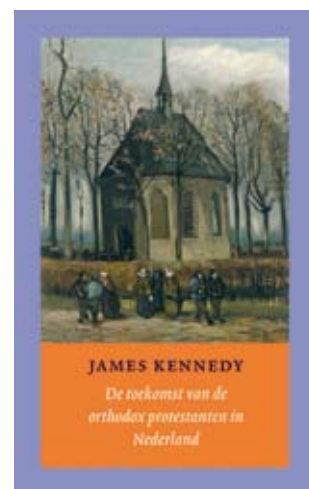
wendbaarheid. De gemeente leert inspielen op openingen die zich om haar heen voordoen, in plaats van zich te beperken tot een principiële opstelling zoals voorheen. Het gevaar is evenwel

'De kerken moeten zich gaan richten op cultivering van gemeenschapsvormen die naar buiten toe herkenbaar zijn'

een nieuwe onoverzichtelijkheid, waarbij het er niet alleen om gaat dat het model een forse intensivering van het gemeentelven veronderstelt. Dat kan op zich al veel gevraagd zijn. Belangrijker lijkt me nog dat de gemeente veel naar zich

gaat toehalen van wat voorheen aan de eigen gespecialiseerde maatschappelijke een politieke organisaties was toevertrouwd. Als ik opnieuw voorbij ga aan de nuancerings Kennedy aanbrengt, dan doemt een schrikbeeld op van gemeentelven die moe zijn geworden worden van vele, weinig gerichte acties. Hun uitgaan in de wereld gaat langzamerhand weer het beeld vertonen van het uitgaan van de Hervormde kerk te Nuenen.

- 1 James Kennedy, *Stad op een berg. De toekomst van de orthodox protestanten in Nederland*. Zoetermeer, 2009. 187 blz. € 17,90

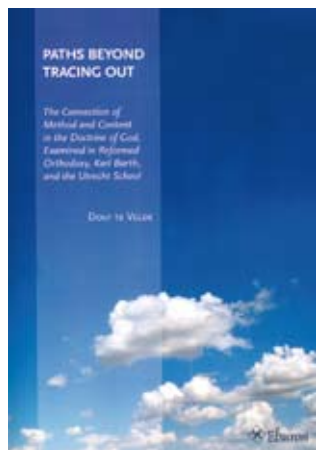

PROMOTIE DRS. R.T. TE VELDE

Op maandag 26 april 2010 zal, zo God wil, drs. R.T. te Velde promoveren aan de Theologische Universiteit van de Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt) in Nederland te Kampen op een proefschrift getiteld:

Paths Beyond Tracing out: The Connection of Method and Content in the Doctrine of God, Examined in Reformed Orthodoxy, Karl Barth, and the Utrecht School.

Promotor is prof.dr. B. Kamphuis. De promotieplechtigheid vindt om 15:00 u. plaats in de Lemkerzaal, Broederstraat 16 te Kampen.

BIJBELSTUDIEDAG 2010

De Bijbelstudiebond houdt op dinsdag 11 mei haar jaarlijkse studiedag in Groningen over het onderwerp: God kennen uit de natuur. De sprekers zijn ds. A. Verbree, predikant GKv Hardenberg-Baalder en dr. Marco de Vos, sterrenkundige. Locatie: Martini Plaza, Leonard Springerlaan 2, 9727 KB Groningen. Tijd: van 10.30 tot 16 uur.

Ds. Adrian Verbree

Zie jij wat ik zie?

Kunnen wij God uit de natuur kennen? Een ogenschijnlijk simpele vraag. Maar wat wordt bedoeld met 'kennen'? Is kennen hier zo iets als zijn hand herkennen, opmerken? Of betekent kennen hier het leren kennen als persoon? Om te zien in welke zin we God uit de natuur kunnen leren kennen, moeten we eerst onze blik op de vraag scherpstellen. Heb je dat gedaan, en een paar antwoorden doorgestreep, dan blijft er genoeg over om een leven lang in de banken van de school van de natuur door te brengen en je te verheugen over wat wel te zien is. We gaan samen kijken en leren.

Dr. Marco de Vos

Vergrootglas of verwondering?

Hoe kijken we naar de schepping? Een astronoom zoekt in het heelal naar wetmatigheden, probeert er grip op te krijgen, het voorspelbaar te maken. In de Middeleeuwen was dat een middel om tot meer kennis van God te komen. De hedendaagse natuurkunde kiest er juist voor om het heelal zo goed mogelijk te begrijpen zonder God. We gaan kijken welke beperkingen en consequenties die keuze met zich meebrengt. We zullen zien dat spreken over 'schepping' een geloofsbelijdenis is. Dat is ook een keuze, die doorgaans niet op gespannen voet met de wetenschap staat. Behalve op een paar cruciale onderdelen...

KUNSTENAAR RON GENNISSE EXPOSEERT IN ZWOLLE

Op dinsdag 27 april wordt de tentoonstelling in het gebouw van de Gereformeerde Hogeschool officieel geopend, aanvang 15.30 uur. Gennisse komt over zijn werk vertellen en een gelegenheidsensemble van medewerkers van de GH verzorgt een muzikaal intermezzo, als reactie op de werken van Gennisse.

Gennisse studeerde tussen 1975 en 1979 aan de Grafische School Utrecht. In de afgelopen 25 jaar exposeerde hij in tal

van galeries in binnen- en buitenland. De techniek die hij gebruikt is lithografie, ook wel steendruk genoemd.

'Een nieuw werk ontstaat bij mij vanuit de directe vertaling van wat ik ervaar', vertelt Gennisse. 'Dit schept meestal een abstracte basisvorm en wordt uitgewerkt als een zelfstandige 'schilderkunstige' uitdaging. Het is de inhoud die de kleur, de vorm en het ritme bepaalt. Dit samen vormt het werk tot een eigenheid met

open en evenwichtige vormen.' Veel van Gennisses werken zijn gerelateerd aan thema's als vrijheid.

Belangstellenden zijn welkom om op 27 april de officiële opening van de expositie bij te wonen en in gesprek te gaan met de kunstenaar. De kunstwerken zijn verder te bezichtigen gedurende de openingstijden van de GH.

Verdere informatie over Ron Gennisse en zijn werk vindt u op: www.rongennisse.nl

Uit de kerken ///

Beroepen:

Te **Ede-Noord**: H.S. van Hemmen te Alblasserdam en Nieuw-Lekkerland;

Te **Schildwolde** (wijk Oost): A.J. Mol te Enschede-Noord;

Te **Meppel** (als algemeen directeur van de Middle East Reformed Fellowship, MERF): Victor Atallah te Larnaca op Cyprus, die dit beroep heeft aangenomen. De kerk neemt daarmee de kerkelijke uitzending van ds. Atallah over van de Amerikaanse Orthodox Presbyterian Church. Als missionair predikant verzorgt Atallah radio-uitzendingen naar moslimlanden.

Beroepbaar:

Beroepbaar gesteld door de classis **Middelburg**: L.M. van der Veen, Buiten Nieuwstraat 7-1, 8261 AP Kampen, 038-3375809. E-mail: lucasvanderveen@gmail.com.

Afscheid:

Ruinerwold/Koekange i.c.m. Zuidwolde - 25 april - 14.45 uur (Hervormde Kerk): afscheid ds. C.T. Basoski, wegens vertrek naar Groningen-West

Intrede:

Slidrecht - 25 april - 12.00 en 18.00 uur (De Ontmoeting, NGK): bevestiging en intrede kandidaat A.J. Holsappel uit Heerde. Nieuw adres: Middeldiepstraat 108, 3361 VT Slidrecht. Tel. 06-27393347

Bedankt:

Voor **Sneek** (samenwerking met christelijk-gereformeerden), voor **Zuidlaren** en voor **Hardenberg-Centrum**: H. Prins te Mussel

Schorsing:

De kerkenraad van **Ede-Noord** heeft ds. T. Schutte, sinds 2008 aan de gemeente verbonden als legerpredikant, geschorst. De schorsing is gebaseerd op artikel 79 van de kerkenorde.

Zendtijd voor de kerken:

Woensdag 28 april 2010, 09.40 uur, Nederland 2: portret van ds. Jan Wessels in Botswana. Al bijna 18 jaar werkt hij in de Kalahari woestijn. Binnenkort komt hij terug naar Nederland, omdat hij onlangs is benoemd tot directeur van de Evangelische Alliantie.

Zondag 9 mei 2010, 17.02 uur, Radio 5: Uitzending vanuit de gereformeerde kerk (vrijgemaakt) in Groningen. Voorganger: ds. Alko Driest. Thema: 'Geen leven zonder relatie', naar aanleiding van Johannes 21 vers 1-17.

**je bent zoooo
welkom!**

Op zoek naar een leuk kraamcadeautje? Dan is deze instrumentale cd in een beschuit-met-muisjesblikje een goed idee. Met zestien christelijke liedjes en melodietjes: bekende nummers als *Blij blij*, *Dank U* voor deze nieuwe morgen en *Ik ga slapen ik ben moe*.

Prijs: € 9,50 (plus verzendkosten: € 2,50)
Meer informatie, luisterfragmenten en
bestelbon: www.babymuziekjes.nl

De Reformatie is het vernieuwde tweewekelijks full-colour magazine over inspirerend kerk-zijn. De Reformatie zoekt de verbinding met alle leden en

geïnteresseerden van de Gereformeerde Kerken. Lees ook de vernieuwde Reformatie en meld u aan voor een proef- of jaarabonnement via www.dereformatie.nl

STICHTING AFBOW KAMPEN

De Stichting Afbouw te Kampen heeft al honderd publicaties gesubsidieerd, waaronder 36 Kamper Bijdragen en 40 dissertaties.

Bezoek onze nieuwe website voor informatie, plus een compleet overzicht:
www.stichtingafbouw.nl

SAK